Yaşamayı Bilme Sanatı

GÖRGÜ

Belma Aksun

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1300
KÜLTÜR SERİSİ: 755

1. Basım: 1980, Tur Yayınları
2. BASIM

T.C.
KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI
16267

ISBN 978-605-155-672-7

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği
akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde,
kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz;
hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez,
çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12
İnternet: www.otuken.com.tr
E-posta: otuken@otuken.com.tr

Editör: Ayşegül Büşra Çalık
Resimleyen: Enis Temizel
Kapak Tasarımı: Zafer Yılmaz
Dizgi-Tertip: Ötüken
Kapak Baskısı: Yeditepe Ofset
Cilt: Derya Mücellit Tel: (0212) 501 02 72
Baskı: GD Ofset Matbaacılık A.Ş.
Atatürk Bulvarı Deposite İş Merkezi, A5 Blok, 4. Kat, No:47
İkitelli OSB – Başakşehir – İstanbul
Sertifika Numarası: 32211 Tel: (0212) 671 91 00
İstanbul- 2018

Belma Aksun, 1938 yılında Konya'da doğdu. Konya Kız Öğretmen Okulu'nu bitirdi. Gazeteciliğe Tercüman Gazetesi'nde başladı. Yaklaşık yirmi yıl boyunca yazılı basında ilk kez düzenli olarak her gün yayınlanan kadın köşesi olan "A'dan Z'ye Kadın ve Ev"i hazırladı. Bunun yanı sıra araştırma yazıları yazdı: "Dünya Kadınları", "Kadınlarımız". Sovyetlerin çökmekte olduğunu dünyaya ilk kez haber veren Hélène Carrèrre d'Encausse'un "Çatırdayan İmparatorluk" adlı eserini tercüme etti ve Tercüman Gazetesi'nde tefrika edildi. Basında yankı uyandıran "Uzak Komşumuz Suriye" ve "Selam Para Kelam Para, Merhaba Amerika" röportajlarını kaleme aldı. "Tercüman Kadın Ansiklopedisi", "Tercüman Görgü Ansiklopedisi", "Tercüman-Altıntabak Büyük Yemek Ansiklopedisi"nin genel koordinatörlüğünü yaptı. Belma Aksun, yirmi yılı aşkın süre Tercüman Gazetesi'nde çalışmış, sürekli basın kartı sahibi bir gazetecidir. İngilizce, İtalyanca ve Fransızca olmak üzere üç yabancı dil bilen yazarın telif ve tercüme eserleri bulunmaktadır.

Telif eserleri:

- *Yaşama Sanatı Görgü*, Tur Yayınları, 1980.
- *Sağlıklı Beslenme ve Diyet Sağlığınız Çatalınızın Ucunda*, Damla Yayınları, 2002, 3 Baskı.
- *Keşke* (Hikâyeler), Ötüken Neşriyat, 2009.
- *Bir Millet Mistiği: Ziya Nur Aksun*, Ötüken Neşriyat, 2013, 2 Baskı.
- *Yaşlılığa Methiye*, Ötüken Neşriyat, 2014.
- *Sadece Yaprak Döktük*, Ötüken Neşriyat, 2017.

Tercümeleri:

- *Lejyon*, William Peter Blatty, İnkılap Yayınevi, 1984.
- *Samson'un Tercihi: İsrail, Amerika ve Bomba*, Seymour M. Hersh, Beyan Yayınları, 1992.
- *Tunuslu Hayrettin Paşa'nın Hatıraları*, Muhammed Salah Mzali, Jean Pignon, Nehir Yayınları, 1997.
- *…Ve Sonra Hiç Kalmadı*, Erik Frank Russel, Metis, 1995.
- *Mevki Uygarlığı*, Robert Sheckley, Metis, 1995.
- *Robinson Crusoe*, Daniel Defoe, Ötüken Neşriyat, 2014.
- *Akdeniz*, Panait Istrati, Ötüken Neşriyat, 2015.
- *Robinson Crusoe'un Yeni Maceraları*, Daniel Defoe, Ötüken Neşriyat, 2016.
- *Nerrantsula*, Panait Istrati, Ötüken Neşriyat, 2017.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 11

İNSAN İLİŞKİLERİNİN ABC'Sİ, NEZAKETİN İLK BASAMAĞI: SELÂM ... 17
Şapka Çıkartan Selâm 19
Selâm Vermede Öncelik 21

DİKKAT! DAVRANIŞLARINIZ SİZİ ELE VEREBİLİR 22
TOPLUM HAYATININ GİRİŞ KAPISI: TANIŞMA 33
Hitap Ederken 39

KONUŞMA SANATI 43
Söze Başlarken 56
Susmasını da Bilmek Gerekir 57
Merak, Keşiflerin, İcatların Anasıdır Ama 65
Argo Sözcük Bazen "cuk" Oturur Ama 68
Hatır İçin Bile Olsa Yalan Söylemeyin! 73
Ne Kadar Az Para Lâfı Etseniz O Kadar İyidir 76
Telefon 85
Neredeyse Son Kullanım Tarihi Geçmiş Bir İletişim Aracı: MEKTUP 90
Hitap 95
Bir Zamanlar 95
Kartvizit 96
Kartpostal 97

SOFRA, GÖRGÜNÜN MİHENK TAŞLARINDAN BİRİDİR 98
Sofra Kurmak Bir Zevk ve Özen İşidir 100
Sofrada Nasıl Davranılacağını Bilmek Çok Önemlidir 105
Sofrada Göz Ardı Edilmemesi Gereken Kurallar 112
Yolu Yordamıyla Yemek Yeme Sanatı 114
Sofra Tuzakları 117
Yemek Deyip Geçmeyin 123
Aynı Kaptan Yemek Yemenin de Bir Yolu Yöntemi Vardı 126

DAVETLER, ZİYAFETLER 128
İftar Davetleri 131
İftara Gelen İngiliz Sefirine Unutamayacağı Ders 132
Akşam Yemekleri 136
Ev Sahipliği Zor Zanaattır 138
Davetlilerin Üzerlerine Düşen 139
Davet Çeşitleri: Kokteyl Partiler 141
Resmikabuller 143

Diğer Davetler ... 144
Davetlerin Yapılış Şekli ... 145
Davetlileri Belirlerken ... 149
Davet Hazırlığı ... 150
Sofrada Yer ... 154
Servis Çeşitleri ... 158
Büfeli Davetler ... 159

MEVLİD TÖRENLERİ ... 161

BALOLAR ... 163
Çocuk Partileri ... 164
Gece Yatıları ... 165
Sürpriz Ziyaretler ... 165

SİGARA İÇİYORSANIZ... ... 167

GİYİM KUŞAM ... 170
Her Şeyden Önce Temiz ve Bakımlı Olmak ... 173
"Şıklık, Parayla Pulla Olmaz" ... 178
Mücevherlere Gelince ... 180

GÜNLÜK HAYAT ... 184
Sokak Dediğiniz, Vitrinden Farksızdır ... 184
Genel Ulaşım Araçlarında ... 192
Özel Arabada, Takside ... 196
Pastane, Lokanta ve Gazinoda ... 200
Bahşiş Vermek, Belki Zorunlu Değildir Ama ... 207
Yerinde Bir Şeydir ... 207
Tiyatro, Sinema, Konser, Müze ve Sergiler ... 209
Asansörde Görgü ... 215
İnsanlık Tarihi Kadar Eski Bir Eğlence: Dans ... 216

YOLCULUKTA ... 218
Otelde, Pansiyonda ... 221
Tatilde ... 224

KİBARLIK, NEZAKET EVDE BAŞLAR ... 227
Hizmetçi de İnsandır ... 231
Komşularla İlişkiler ... 233
Ödünç Alma ... 236
Alışveriş Yaparken ... 238

ZİYARETLER ... 240

ÇALIŞMA HAYATI ... 246

HEDİYE VERME SANATI 257
Hediyeyi Vermek Kadar, Almasını da Bilmek Gerektir 263
Çiçek Harika Bir Elçidir 265
Hediye İade Edilebilir de 268

OYUN VE SPOR 269

AİLEDE SEVİNÇLER VE ÜZÜNTÜLER 273
Doğum 273
Eskiden 274
Çocuğa Ad konması 275
Loğusa Ziyareti 276
Dadılar, Bakıcılar 277
Diş Hediği 278
Anaokulu 279
Sünnet Düğünleri 279

ÇOCUK VE GÖRGÜ 281
Yetişkinlik Dönemi 290

EVLENME 293
Nişan 294
Eskiden 295
Düğüne Hazırlık 299
Çeyiz 299
Gelinin, Damadın Gardrobu 300
Nikâh ve Düğün 300
Kına Gecesi 302
Büyük Gün 303
Düğün Pastası 305
Kendi Halinde Düğün 305
Balayı 305
Düğün Hediyeleri 306
Düğünün Ardından 306
Evlilik Yıldönümleri 307
Ayrılmalar, Boşanmalar 308

HASTALIK 312
Ölüm 314

GÖRGÜ (ÂDÂB-I MUÂŞERET) KİTAPLARININ TARİHÇESİ 317
Fransızca Statü Sembolü 318
Osmanlı'da Âdâb-ı Muâşeret 318

Önsöz

Ada vapuruna binmiş, inanılmaz bir karmaşa, itiş kakışla güverteye çıkıyorduk. Arkamdaki delikanlıların neredeyse sırtımdan atlayıp önüme geçme telaşı içinde olduklarını fark ettim. Sanki zincirlerinden boşanmışlardı; tıpkı kör akşam uçuşu yapan yarasalar gibi öylece dümdüz gidiyorlardı…

- Durun! N'oluyorsunuz? dedim.

Dehşet bir şeydi… Ellerinden gelse üzerimize basıp, ezip geçeceklerdi önümüze…

Bunlar o ataların çocukları, torunları mıydı Allah'ım? Hani vapurdan inerken birbirlerine yol vermeleri yüzünden vapur seferlerinin aksamasına ve bir semte Beylerbeyi adının verilmesine sebep oldukları söylenen o beyefendi, o saygı, nezaket, zarafet abidesi insanların ahfadından mıydılar gerçekten?

> "Rivayete göre bir gün Şirket-i Hayriye müdürü Hüseyin Hâki Bey, Boğaziçi'nde işleyen bir vapur kaptanına sık sık gecikmesinin sebebini sorar. Aldığı cevap şöyledir:
>
> - Muhterem müdür beyefendi, malûm-u âliniz Çengelköy'ün zerzevatı, Kuzguncuk'un haşeratı, Beylerbeyi'nin teşrifatı bir türlü bitmiyor ki, vaktinde gelebilelim. Vapur Beylerbeyi'ne uğrayınca daha iskelede herkes birbirine:
>
> - Efendim rica ederim, zat-ı âliniz buyurun lütfen, demeye başlıyor.
>
> - Estağfurullah efendim, ne demek? Önden zat-ı âliniz buyurunuz!

- Hâk-i payinize iltifat buyuruyorsunuz. Ne haddime efendim? Bendenize zat-ı âlinizden önce binmek yakışır mı?

İşte böyle gecikiyoruz muhterem beyefendi."

Ne olmuştu bize? Çok uzun süredir böyle kalabalık saatlerde vapura, otobüse vb. binmemiştim. Bu bencil, bu niki bedi bilmez, sırayı, saygıyı, yol vermeyi bilmeyen bu nomadlar, ne zaman, nasıl şu güzelim İstanbul'u işgal etmişlerdi böyle?

Emekli olduktan sonra epeyce uzun bir süre faal sosyal hayattan el etek çekmek durumunda kalmış, az biraz içimize, yakın çevremize kapanmıştık. Yeniden insan içine karışmaya başladığımda ise kendimi âdeta farklı bir toplumun içine düşmüş gibi hissettim. Elbette benim hatırladığım dönemde de insanlar sütten çıkma ak kaşık, tepeden tırnağa nezaket, zarafet, terbiye, kibarlık abidesi değillerdi ama bu denli de saygıdan, görgüden, terbiyeden nasipsiz, bu denli ilkel, bencil, kaba, duyarsız da değillerdi.

Bir genelleme yapmak, herkesin de böyle mağara adamı gibi davrandığını söylemek istemiyorum elbette. Ama toplumda genel bir vurdumduymazlık, bir sadece kendini, çıkarını önceleme eğiliminin ağır bastığını gözlemlediğimi ifade etmek istiyorum.

Arkadaşlarımla bindiğimiz taksinin şoförü, kendi aramızdaki konuşmalara müdahil oluyor, lafa karışıyor, bizimle çene yarıştırıyordu meselâ. Kimisi binerken "Merhaba" demenizi, insanca davranmanızı yanlış yorumlayıp "Sen" demelere, kaç çocuğunuz, torununuz vb. olduğunu sormalara kadar vardırıyordu.

Bir zamanların çok saygılı, belki de aşırı dereceye varacak kadar teşrifata riayet eden, Münevver Ayaşlı'nın deyimiyle "*medeniyetinin terbiyesini teşkil eden temel kaide 'Edep Ya Hû*'" olan toplumundan, büyüğü, küçüğü "takmayan", sadece "ben" diyen kaba saba insanların ortalarda dolaştığı bir topluma dönüşmüştük. Ayaşlı

> "Osmanlı çocuğu daha doğuştan bir edep ve terbiye atmosferi içinde dünyaya geliyor, büyüyor, yetişiyordu" der. "Evinde anasına, babasına, camide, tekkede, medrese ve mektepte de büyüklerine karşı hürmetkâr ve saygılı olurdu. Osmanlı için en kolay, en tabii olan şey; edepli, terbiyeli ve nazik olmaktı. (…) Büyüklerin önünde sigara, kahve içmez, yüksek sesle konuşmaz, kahkaha ile gülmez,

bacak bacak üstüne atmaz, büyüklere yalnız sokaktan geldiklerinde değil, odadan her çıkış ve girişlerinde ayağa kalkardı."

O günlerde Ötüken Neşriyat'ta ilk kez karşılaştığım Şeref Beyefendi tanıştırılırken:

- Belma Hanım'ı kitabından biliyorum, deyince ben o sırada yayımlanmış olan "Bir Millet Mistiği: ZİYA NUR AKSUN"dan söz ettiğini sanmıştım. Oysa benim 1980'de yayımlanmış ve sadece tek baskı yapmış olan "Yaşamayı Bilme Sanatı: GÖRGÜ"yü kastediyormuş. Galiba gelirken yolda tanık olduğu nezaketsiz bir davranıştan etkilenmişti.

- Tekrar yayınlasanız, genişleterek, dedi.

Tercüman Gazetesi'nde müessese müdürü iken tanıdığım değerli dostum Mehmet Dülger Beyefendi'nin de yıllar önce:

- Belma Hanım, *Görgü* kitabınızı bir gözden geçirip tekrar yayınlasanız… Çok ihtiyaç var, dediğini hatırladım.

O günlerde göze alamamıştım bunu. Ama bu kez, bu yeniden yayımlama fikri aklımın bir köşesine bağdaş kurup oturdu. "İyi de bunca hoyratlığın, kabalığın, vurdumduymazlığın kol gezdiği bir dönemde görgü kitabı çıkarmak neye yarar ki?" diye düşündüm bir an. Herkes halinden hoşnut görünüyordu. Kimsenin görgülü, terbiyeli, nazik, kibar olmak, olmaya çalışmak, kendisini geliştirip mükemmelleştirmek gibi bir derdi yoktu ki… Yazsam bile kim alıp okuyacak, okuma gereği duyacaktı? Boşuna bir çabadan, nafile bir gayretkeşlikten, akıntıya kürek çekmekten başka bir şey olmayacaktı ki bu…

Öyle ya canım efendim, insan önce bir eksikliği, yetersizliği olduğunu hisseder, kabul eder de ondan sonra bunu gidermenin yolunu arardı. Tıpkı bir sigara tiryakisinin sigarayı bırakmaya önce zihnen karar vermesi ya da çok şişman, tıp diliyle "obez" birinin, "Artık şu fazla kilolardan kurtulmalı, daha fazla onların hamallığını yapmamalıyım" diye aklıyla, kalbiyle karar vermesi, azmetmesi gerekir ki gerçekleştirebilsin.

Oysa görebildiğim kadarıyla herkes halinden memnundu. Hiç kimse bu durumdan rahatsız, şikâyetçi değildi ki… Kimse kaba, görgüsüz olduğunu fark etmiyor, "kendime bir çeki düzen vereyim" diye düşünmüyordu ki… Harala gürele, paldır küldür, itiş kakış yaşayıp gitmeye alışmışlar, mutlu mesut yaşayıp duruyorlardı işte!

Ama sonra… Mademki, ben ve deryada bir katre de olsa benim gibi bu eksikliği gören, rahatsız olanlar var diye düşündüm. Öyleyse… En iyisi ben göle bir maya çalayım, bakarsın tutar, ilgilenen, merak edip alan, okuyan bulunur… Hani adam gümrükte bir çanta dolusu kaçak saatle yakalanmış da:

- Bu ne, bu? diye soran gümrük memuruna:

- Fil yemi, demiş.

- Benimle dalga mı geçiyorsun? Fil saat yer mi be adam, deyince de pişkin pişkin:

- Valla ben insanlığımı yapar koyarım önüne. Artık ister yer, ister yemez, demiş ya…

Benimki de o hesap işte.

Makine İçin Yağ Ne Kadar Elzemse…

Aslında Alexis Carrel'in dediği gibi "*Makine için yağ ne kadar elzemse, toplum için terbiye ve nezaket de o kadar elzemdir*". Toplum, yaşam şartları, imkânları ne kadar değişse de "*yaşamayı bilme sanatı*" da diyebileceğimiz görgünün, eski deyimle "*âdâb-ı muâşeret*"in karşılıklı saygı esasına dayanan, değişmeyen temel kuralları vardır ve onlar dün olduğu gibi bugün de geçerlidir.

Tıpkı klâsik resim sanatının temelini oluşturan, sağlam bir desen, orantı, perspektif vb. gibi, bu görgü kuralları da esastır. Yani neredeyse her şeyin mübah sayıldığı günümüzde de geçerlidir. Picasso XX. yüzyıla damgasını vuran, sıra dışı resimler yapmış bir sanatçıdır ama klâsik resim sanatına da bihakkın vakıftır. Belki formları deforme etmiştir ama deyim yerindeyse, ağzı burnu yerinde, temel resim kurallarına uyan eserler üretebilen biridir de o… Yani her üçgen surat, çift gözlü profil çizen Picasso olmadığı gibi her kare, dikdörtgen vb. geometrik şekilleri yan yana çizip boyayan da Mondrian olamaz.

İşte temel görgü kuralları da, esasta değişmeyen, her daim geçerli olan kurallardır.

Bu Hamlık, Zıpırlık Dönemi de Geçecek Elbet

Kim bilir, belki de kimi çocukların birden boy atıp serpilivermeleri, bu yüzden de ellerini, ayaklarını ne yapacaklarını, nasıl davranacaklarını bilemedikleri gibi biz de pek kısa bir sürede büyük değişimler, dönüşümler geçirdik, zenginleşip gelişiverdik de onun şaşkınlığını, hazımsızlığını yaşıyor, uyum zorluğu çekiyoruz. Yani bir geçiş, geçici bir "kendini bulma, tanıma" dönemi yaşıyoruz belki de… Ne yapacağını, nasıl davranacağını, neyi, nasıl söyleyeceğini bilemeyen bir yeni yetmenin şaşkın tedirginliği içindeyiz…

Bu dönem de geçecek, taşlar yerli yerine oturacak, biz de bu hamlık, zıpırlık dönemini geride bırakacak, yeniden olgun, durmuş oturmuş, dengeli bireyler olacağız inşallah. Umalım da bu geçiş dönemi pek uzun sürmesin ve biz o kibar, zarif, güngörmüş ataları-mıza lâyık, örnek fertler ve toplum olabilelim…

Kısmet Bugüneymiş…

Kısmet bugüneymiş. Allah bir güç, kuvvet ve fırsat verdi ve ben daha önce göze alamadığım kitabımı güncelleyebildim. Özünü 1980'de yayınlanmış olan "Yaşamayı Bilme Sanatı: GÖRGÜ"yü oluşturmak üzere yeni bölümler ekleyerek, konuları yerli ve yabancı anekdotlarla zenginleştirip, genişleterek, yeni baştan yazdım.

Sadece bir âdâb-ı muâşeret, görgü kitabı olarak değil ama keyifle, zevk alarak da kolayca okunabilecek, gerektikçe başvurulacak bir kitap olduğuna inanıyorum. Ben gerçekten severek, müthiş zevk alarak yazdım. Dilerim okuyanlar da benim kadar zevkle okurlar… Ve inşallah sadre şifa, derde deva olur da, maya çaldığım göl yoğurt tutar diyelim.

Takdir siz değerli okurların elbette…

Akatlar, 11 Eylül 2017

İNSAN İLİŞKİLERİNİN ABC'Sİ, NEZAKETİN İLK BASAMAĞI: SELÂM

SELÂM, insanların birbirlerine karşı duydukları sevgi ve saygının bir ifadesi, insan olmanın bir gereğidir. Hayvanların selâmlaştığı görülmüş şey değildir. Selâm vermek istemediğiniz, hatta selâm vermemek için yolunuzu bile değiştirmeye kalktığınız zaman bunu hatırlayın da, en hafif deyimiyle şu "üşengeçlikten" vazgeçin.

Aslında dinimize göre selâm vermek sünnet, almak da farzdır. Dahası, selâm verenin alana göre bir "tık" üstünlüğü bile vardır. Dinimiz üzere selâm veren "Es-selâmu aleykûm" (Allah'ın selâmı üzerinize olsun) der, alan ise "Ve aleykümü's–selâm" (Allah'ın selâmı sizin de üzerinize olsun) diye cevap verir. Eskiden bizde selâm veren, sağ elini alnına götürerek temenna eder, selâmı alan-

sa sağ elini açık olarak göğsüne bastırırdı. Bu, "Selâmın, Allah'ın selâmıdır; kalbimde yeri vardır" anlamına gelirdi. Şimdilerde "Merhaba", "Günaydın", "İyi günler", hatta gençler arasında "Selâm" vb. diyerek zamana ve duruma göre kestirmeden geçiştiriveriyoruz. Bu hızlı, âdeta soluk soluğa yaşadığımız sürat çağında kimsenin öyle uzun uzun selâmlaşacak, temenna edecek vakti de, sabrı da yok zira.

Selâmlaşma konusunda genel kural şöyledir: Erkek kadını, genç yaşlıyı, yeni gelen orada hazır bulunanları, ast üstü önce selâmlar. Bu, genelde bizde ve kıta Avrupa'sında geçerli olan kuraldır. Anglo-Saksonlar'da ise, tıpkı trafiğin soldan oluşu gibi kadınlarla selâmlaşma konusunda bunun tersi geçerlidir; yani karşılaştığı erkeğe, kadın (kendisini selâmlamasına izin vermek için) önce selâm verir…

Ayrıca yürümekte olan, kaldırımda durup biriyle konuşmakta olanı; hızlı yürüyerek tanıdığı birini geçen arkada kalanı ve de arabadakiler yaya olanları önce selâmlarlar.

Verilen bütün selâmların alınması gerektir. Verilen selâmı almamak, öylece havada bırakmak büyük kabalık, hatta hakarettir. Ancak sizi ya da bir yakınınızı çok incitmiş, kırmış birine, verdiği selâm bir nezaket ifadesi olmaktan çıkıp bir yüzsüzlüğe, pişkinlik ve vurdumduymazlığa dönüşmüş birine yapabilirsiniz bunu.

Bir grupta önce kadınlar, sonra çiftler, en sonra da tek başına olan erkekler selâmlanır diye bir kural vardır ama günümüzde galiba geçerliliğini yitirmiştir. Zira selâm verirken öyle manavdan meyve seçer gibi kadınları, çiftleri, tekleri seçmek uygulanası bir şey değildir. Toptan herkesi birden "Merhabalar", "İyi günler" filan diye selâmladıktan sonra da gerekiyorsa ve de mümkünse yaşça büyükten, mevkice üstün olandan başlayarak sırayla el sıkmak galiba en makulü, en uygulanabilir olanıdır. Zaten önemli olan da selâmlamak, yani insanlara duyduğunuz saygıyı, ilgiyi göstermektir, gerisi teferruattır.

Karşılaştığınız tanıdıklarınızı selâmlamak elbette bir nezaket, görgü gereğidir ama kimi zaman da görmezden gelmek bir incelik, bir zarafet olur. Söz gelimi bir erkek ya da kız arkadaşıyla samimi bir durumda gördüğünüz bir hanım ya da beyi "görmezden" gelmeniz, fark etmemiş gibi yapmanızdır en uygun olan. Büyük ihtimalle

minnettar kalacaktır size. Zira böyle davranarak hem onu hem de kendinizi sıkıntılı bir duruma düşmekten kurtarırsınız. Toplum hayatında "NEYİ, NE ZAMAN" görmeniz ya da görmezden gelmeniz gerektiğine, sağduyunuza ve sezgilerinize kulak vererek karar verebilirsiniz.

Yolda belde hiç tanımadığınız biri size selâm verirse sakın almamazlık etmeyin. Belki birine benzetmiştir sizi ya da kim bilir belki bir yerlerde tanışmışsınız da siz unutmuşsunuzdur. Ne olursa olsun, *verilen selâm alınmalıdır,* hatta veren düşmanınız bile olsa…

Bazen o an hiç görmek istemediğiniz birine rastlamak şanssızlığına uğrarsınız. Eğer sizi fark etmeden bir mağazaya girerek ya da yolunuzu değiştirerek bu zoraki karşılaşmayı savuşturabilirseniz ne âlâ! Ama karşılaşmanız kaçınılmazsa, en iyisi şöyle sinek kovar gibi kısacık bir selâmla geçiştiriverin, olsun bitsin.

Selâmlaşmak, vedalaşmak insanlara özgüdür ama o Frenklere özgü "ciao ciao"lardan, "by by"lardan uzak durun, hatta bu dilleri ana diliniz gibi bilseniz bile pek hoş değildir bu özenti… Hele o dile aşina da değilseniz dudaklarda alaycı gülümsemelere bile sebep olursunuz, aman dikkat! Hem iki gözlerim, güzelim Türkçemizin suyu mu çıktı? "Merhaba", "İyi günler", "Hoşça kal!", "Sağlıcakla kal!"lar ne güne duruyor!

Şapka Çıkartan Selâm

Selâmlaşma konusundaki ilk kurallar taa zırhlar, miğferler giyildiği günlere kadar gitmekte. Eski zamanlarda tepeden tırnağa o ağır metal zırhlar içindeki insanlar kendilerini tanıtmak için yüzlerini örten o demir "perdeleri" kaldırırlarmış. Sonra sonra miğferlerin "perdeleri" yerine şapkalarını çıkarır olmuşlar. Tabii erkekler için ve de başı açık sokağa çıkılmayan dönemler için söz konusu bu. Artık günümüzde hemen de sadece kötü havalarda, karda, yağmurda, soğukta, bir de yazın kızgın güneşten korunmak için giyiliyor şapka. Onun dışında pek ortalarda görünmüyor.

Oysa bir zamanlar özellikle bir dönem erkekte de, kadında da kıyafeti tamamlayan, kusursuz, dört dörtlük olmasını sağlayan bir unsurdu şapka. Hatta bir zamanın kadın modacıları "Şapkayla

tamamlanmayan bir kıyafet, gerçek anlamda şık sayılmaz" derlerdi. Yalan da değildir hani; uygun bir şapkayla tamamlanmış bir kıyafet gerçekten de dört başı mamur bir şıklık, zarafet örneğidir. Şapka giyen kadınların erkeklere göre bir ayrıcalıkları da vardır; şapkalarını başlarına bir kez giydiler mi, öyle kapalı mekânlara girdiklerinde erkekler gibi çıkarmak zorunda değildirler. Sokakta da, ziyarette de, hatta konser, konferans, tiyatro salonlarında bile çıkarmazlar. Eski görgü kitaplarında hanımlara, konsere, özellikle de tiyatroya giderken yüksek, geniş şapkalar giyerek arkalarında oturanların sahneyi görmelerini engellememeleri öğütlenirdi.

Erkekler içinse şapka giymek, sokakta, kapalı mekânlarda bir dizi kurala uymalarını gerektirir. Söz gelimi yolda karşılaştığınız birini selâmlamak için şapkanızı, ondan yana olmayan elinizle çıkarmanız gerektir. Böylece size değil de yüzünüzü kapatan şapkanıza selâm vermekten kurtarırsınız onu. Ama elinizde çanta, paket maket varsa ve iki eliniz de doluysa başınızı hafifçe eğerek selâmlayabilirsiniz.

Bir erkek arkadaşınızı selâmlamak için, şapkanızı çıkarıp hafifçe öne eğmeniz yetecektir. Ama bir hanımsa selâmladığınız, bu eğme daha belirgin olmalı ve başınızı da hafifçe öne eğivermelisiniz. Böylesi daha bir zarif, kibarcadır zira.

Yakın arkadaşlarınızı rüzgârlı, fırtınalı havalarda şapkanızı çıkarmadan, sadece ucundan tutarak selâmlayabilirsiniz. Ama o şapkasını çıkarmışsa, siz de aynı şekilde mukabele etmelisiniz.

Normal havalarda da, şapkanızı çıkarmadan, şöyle kenarına dokunarak selâm vermek kolayınıza gidiyordur belki ama böylesi pek zarif, nazik değildir, aklınızda olsun. Ancak pek samimi, yüz göz olduğunuz kişiler arasında hoş görülebilir ve elbette karşılıklı olmak şartıyla…

Durun durun, daha bitmedi şapkanın "başınıza açtığı" işler. Sokakta bir hanımla konuşmak üzere durursanız, konuşma süresince şapkanızı elinizde tutmalısınız. Ama yağmur, kar varsa o başka…

Sizden yaşça, mevkice küçük birini selâmlarken, şapkanızın kenarına dokunmakla yetinebilirsiniz. Ama gerçekten güngörmüş, umur görmüş birinin bu durumda da şapkasını çıkaracağını bilmelisiniz. Gerçek kibarlık böyle bir şey işte…

Sancak ve cenaze karşısında da şapkanızı çıkarıp elinize almalısınız.

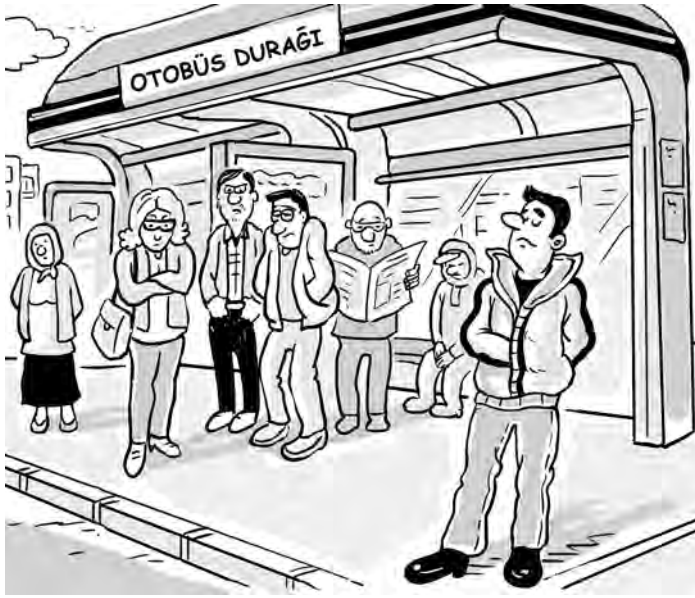
Selâm Vermede Öncelik

Yaşınız, mevkiiniz ne olursa olsun, insanların bulunduğu bir salona girdiğinizde selâm vermek size düşer. Hatta kendi evinize geldiğinizde bile… Tren kompartımanı, asansör, mağazalarla, dişçi, doktor muayenehaneleri vb. için de geçerlidir bu kural. Ama kalabalık iş yerlerinde, otobüs, uçak terminallerinde, tren garlarında, büyük mağazalarda yani insan ilişkilerinin doğrudan doğruya olmadığı, kalış sürenizin çok kısa olduğu yerlerde söz konusu değildir elbette.

Aralarında tanıdıklarınızın da bulunduğu bir salona girdiğinizde öyle ortaya "İyi günler", "Merhabalar", "Günaydınlar" filan deyin. Sakın "Günaydın Ayşe Hanım", ya da "Merhaba Aziz Bey" filan diye kişilere özel selâm vermeyin. Enhası minhası selâm veriyorsunuz iki gözlerim, ödünç para ya da kredi değil ki… Cimrilik etmenin, seçici davranmanın ne âlemi var?

Biriyle yolda, koridorda ya da bir geçit yerinde durmuş konuşurken "eli işte, gözü oynaşta" hesabı bir yandan da gelip geçenlere selâm verip, laf atmalara falan kalkmayın. Karşınızdakine büyük saygısızlık, savrukluktur…

Dost, düşman bütün ulusların bayrakları saygıyı hak ederler. Zira bayrak bir ulusun simgesidir. Toplu sanat, spor gösterilerinde yabancı devletlerin ulusal marşları çalınırken, tıpkı İstiklâl Marşı'nda yaptığımız gibi saygı duruşuna geçip sonuna kadar sessizce dinlemek gerekir.

DİKKAT! DAVRANIŞLARINIZ SİZİ ELE VEREBİLİR

GÜNLÜK HAYATIMIZDA, insanlarla ilişkilerimizde tutum ve davranışlarımız çok önemlidir. İnsanlar davranışlarınıza bakarak hakkınızda bir hüküm verirler. Nasıl biri olduğunuz sözleriniz kadar, belki onlardan da önce, davranışlarınızla ortaya çıkar. Bir çocuğa, yaşlıya, hatta bir hayvana karşı tutum ve davranışınız kişiliğinizi yansıtır. Böylece kendinden daha güçsüz, önemsiz gördüklerinize karşı takındığınız tavır, kişiliğiniz hakkında ipuçları verir. Sabırlı, hoşgörülü, sevecen biri misiniz, yoksa hoyrat, acımasız, kendini beğenmişin teki misiniz, belli olur. Bir kediye, köpeğe tekme atanın, bir çocuğa kol kanat gereceğine, bir çiçeği koparmaktan çekineceğine kimse ihtimal vermez.

Başkalarının yanında şarkı mırıldanılmayacağını, ıslık çalınmayacağını unutmayın. Eğer dalgınlıkla, farkında olmadan yaptıysanız, fark eder etmez ya da biri sizi uyarınca susun ve hemen özür dileyin. Dalgınlıktan değilse, bir bakıma çevrenizdekileri kale almadığınız anlamına gelir ki, enikonu saygısızlık, densizliktir. Hem oradaki

herkes sizin gibi yapsa, sevdiği bir melodiyi mırıldansa o toplantı, iş yeri vb. neye döner, bir düşünsenize… Şefin gelmesini bekleyen bir orkestra gibi her biri ayrı telden çalan kakafonik bir havaya bürünmez mi? Dahası, sıkıldığınızın da işaretidir bu. Eh, kimse de böyle yüzüne karşı "Sizinle beraber olmaktan sıkıldım" denmesini istemez herhalde değil mi?

Aile içinde, ziyaretlerde, toplantılarda öyle beş karış suratla somurtup oturmayın. Güzelliği gölgeleyen sivilce misali göze batıcı, sevimsiz olmakla kalmazsınız, nezaketten yana da nasipsiz biri gözüyle bakarlar size. Elinizden geldiğince sabırlı, güler yüzlü olmaya, çevrenizdekilere, konuşulanlara ilgi göstermeye çalışın. Canınız konuşmak istemiyor, içinizden gelmiyorsa bile (öyle ya, gönül dediğinizin de yazı vardır, kışı vardır) hiç değilse anlatılanları ilgiyle dinlemeye çalışın. Arada bir "Ya? Çok ilginç doğrusu…", "Gerçekten mi?" filan gibi yuvarlak, her anlama gelebilecek sözler ederek can kulağıyla dinlediğinizi göstermeyi ihmal etmeyin ama. Göreceksiniz, kısa zamanda varlığı aranan, hatta vazgeçilmez (!) biri olup çıkarsınız. Zira genelde insanlar konuşmaya, anlatmaya bayılırlar. Sadece anlatılanları dinleyerek ama samimi bir ilgiyle dinleyerek bile bir çevre edinebilirsiniz kendinize. Lâf aramızda, şu zamanda "dinlemesini bilen", karşısındakini sonuna kadar sabırla dinleyen ne kadar az, biliyor musunuz? Anlatacak tonla şeyi olansa, uhuu, tonla!!!

Dalgınlık, unutkanlık kimi zaman iş açar başınıza. Hatta bu yüzden zaman zaman vurdumduymazın, ilgisizin teki bile sanılabilirsiniz. Oysa her gün evde, sokakta, iş yerinde binbir sorunla baş etmek zorunda olan kişinin bazen randevusunu, yakınlarının özel günlerini, hatta kendi evlilik yıl dönümü vb. gibi önemli tarihleri unutması doğaldır. Doğaldır doğal olmasına ama bu, unutkanlığınızı mazur göstermeye, incittiğiniz gönülleri onarmaya yetmez. En iyisi, hatırlamanız gereken önemli tarihleri bir akıl defterine ya da "notebook"unuza, telefonunuza kaydetmektir. Her sabah akıl defterinize bir göz atmayı ya da dijital cihazlarınızı sizi uyaracak şekilde programlamayı ihmal etmeyin. Bu sayede o sebepsiz somurtmalar, sitemler yerini inceliğiniz, kibarlığınız hakkındaki övgülere bırakacaktır.

Teşekkür, sosyal hayattaki alışkanlıkların belki de en hoş, en güzel, en gönül alıcı olanıdır. En ufak bir jest karşısında bile size bu inceliği yapanın gözlerinin içine bakarak içtenlikle teşekkür etmeye

üşenmeyin lütfen. Kenara çekilip size yol verene, sizden önce içeri giren ya da çıkan birinin kapıyı sizin için açık tutması gibi zarif, düşünceli davranışlara muhakkak içtenlikle teşekkür edin. Hatta bunu yapan en yakınınız bile olsa… Öylesine etkili, insanları mutlu eden ve de hep öyle davranmaya teşvik eden bir şeydir ki bu, inanamazsınız. Yıllar yıllar önce, belki de bütün yeni yetmeler gibi az biraz teşekkür züğürdü olduğum yıllarda kuzinimin beş yaşındaki oğluna Galatasaray'daki Japon mağazasından (o tarihte çocuk oyuncakları bugünkü gibi ziyan zebil bol bulamak marketleri bile doldurmuyordu) bir ip cambazı oyuncak hediye etmiştim. Ufaklık oyuncağı alınca boynuma sarılıp teşekkür etmekle yetinmedi. Sonraki günlerde defalarca ama defalarca en içten gülümseyişiyle döne döne teşekkür etmekten bıkıp usanmadı. Sanki bir kıytırık oyuncak değil de dünyaları vermiştim ona! Ve de ben her defasında sanki yeni bir oyuncak vermiş gibi bir çocuğun sevindiğini görmenin katmerlenen mutluluğunu yaşadım… Evet, sadece beş yaşındaki bir oğlan çocuğundan aldığım ve ömür boyu uyguladığım hârika bir dersti bu…

Emil Zola *"Bir kimseye bir lütufta bulunurken buna bir demet tebessüm ilave etmeyi unutmayın"* diyor. Siz de öyle yapın, bir yardımda bulunurken bu nazik davranışı bir lütuf olarak değil de içinizden gelerek, zevkle yaptığınızı böyle "bir demet tebessümle" unutulmaz kılın, olmaz mı? Hatta birine bir iyilik yaptığınızda bile, mümkün olduğunca bunu, minnet denen taşınması ağır yükü onun omuzlarına yüklemeden yapın, tıpkı Lamartine gibi:

Genç bir şair, şiddetli bir kış günü Lamartine'ine evine gelmiş ve şiirlerine bir göz atmasını rica etmiş. Ünlü yazar gencin şiirlerini hayli ümit verici bulmuş. Kılık kıyafetinden enikonu fakir olduğu anlaşılan çelimsiz genç şairin şiirlerini bir miktar para verip satın almış. Genç adam sevinç içinde teşekkür edip giderken:

- Paltonuzu burada unutuyorsunuz, demiş,

Genç şair hayretle:

- Ama benim paltom yok ki…

- Öyleyse benim paltomu hatıra olarak almak istemez misiniz?

Genç şairin gözleri dolmuş, teşekkür ederek paltoyu almış ve giymiş…

Çok hoş değil mi? Büyük bir incelik ve zarafetle yapılmış, örnek alınası bir davranış…

Misafirliğin en kötüsü, kulak misafirliğidir hiç kuşkusuz. Ne sokakta, büroda, genel taşıt araçlarında, ne de lokanta, pastanede vb. yakınınızda konuşulanları dört kulak kesilip dinlemeyin. Meraklı rabişlik etmenin âlemi yok! Elbette kulaklarınızı tıkayamazsınız

ama elinizden geldiğince dinlememeye çalışın, mümkünse uzaklaşın oradan; ama bir taşıt aracında filansanız ve uzaklaşmanız mümkün değilse en azından duymamış gibi yapın. Sakın ola ki, kendinizi konuya kaptırıp lâfa karışmalara filan kalkmayın! Görgüsüzlükten de öte densizliktir bu. Gerçi onlar, böyle yabancı kulakların duyabileceği bir yerde uluorta konuşarak ihtiyatsızlık ediyorlar etmesine ama kibar birine düşen de, duyduklarını duymazdan gelmektir.

İş hayatında, bir davette, toplantıda iki üç kişi kendi aralarında alçak sesle konuşuyorlarsa, kulaklarınızı uzatıp ille de konuştuklarını duymaya kalkmayın. Şu mahviyetlerine saygı gösterip yanlarından uzaklaşmaktır size düşen. Muhtemelen sizi ilgilendirmeyen bir konuda bu şekilde bir şeyler öğrenmek, olsa olsa dedikodu dağarcığınızı zenginleştirir. Başka bir şeye de yaramaz.

Kapalı kapılar ardında konuşulanları yahut da pek de iyi yalıtılmamış evlerde oturduğumuzdan bitişik komşunuzda yüksek sesle yapılan konuşmaları kulak kesilip dinlemeyin. Nenize gerek? El âlemin aile sırlarını öğrenip de ne yapacaksınız? Hem unutmayın, "dinleyen kendini dinler" diye bir söz vardır.

Günlük hayatta, iş yerinde, sokakta, markette, hastanede, postanede vb. kimi zaman tanıdığınız ya da tanımadığınız kişilerin öylesine hoyrat, kaba davranışlarına muhatap olursunuz ki, içinize oturur. O küstaha haddini bildirmek için binbir türlü durum hayal eder, senaryo yazarsınız. Öyle ya, atalarımız "*Haddini bilmeyene bildirmek, öksüze kaftan giydirmek gibi sevaptır*" demişler. Ve günün birinde böyle bir fırsat çıkıverir karşınıza; o size kabalık edene, hiçe sayana siz de misliyle karşılık verebilir, şöyle ağız tadıyla "öcünüzü alabilir", yaptığını aynı parayla ödetebilirsiniz. Zaten o da sizden bunu bekler… Oysa tam tersine onun beklentisini boşa çıkarır, bir an için içinizi soğutacak o misillemeyi yapmazsanız, asıl o zaman o kaba davranışının bedelini ona çok daha pahalı ödetmiş olursunuz. Zira böyle davranarak onu yaptığından, yani "kendinden" utandırırsınız! Unutmayın, bir insana yapılacak en büyük hakaret, onu yaptığından utandırmaktır; kişinin kendi yaptığından utanç duyması, utançların en büyüğüdür… Ve de yumruk yemiş gibi olur, acısı ömür boyu çıkmaz içinden.

Oysa onun gibi davranıp "göze göz, dişe diş" hesabı misilleme yaparak, bir bakıma onu rahatlatırsınız. Tabii bu arada siz de onun

seviyesine inmiş olursunuz. Ama yapmayarak, ondan en az bir "tık" üstün durumda olursunuz. İnanmazsanız deneyin bir! Sonuçta, boyunuz bir karış uzamış gibi hissedeceğinizden adım gibi eminim. Unutmayın, ister ağırı, ister hafifi olsun, "intikam soğuk yenen bir yemektir".

Kapıları arkanızdan kapatırken tıpkı açarken yaptığınız gibi kapı kolunu kullanarak sessizce yapın bunu. Öyle otomobil kapısı gibi hızla çarpmaya ya da kendiliğinden kapatmaya kalkmayın. Zira pek bir gürültücü olur kapılar, böyle kendi işlerini kendileri yapmaya kalktıklarında ve kabalığınızı avaz avaz haykırırlar cümle âleme…

Yönetici, müdür, âmir konumundaysanız, şöyle burnunuz havada memurların odasına kapıyı ardına kadar açıp rüzgâr gibi girmenin de buram buram otorite, gurur, üstünlük kokan bir keyfi vardır. Ama işte hepsi o kadar! Bütün kazancınız; o "bastığınız hava"dan ibarettir. Böyle yaparak kibarlığın, zarafetin semtine bile uğramadığı, mevkiini hazmedememiş "görgüsüzün", "ham ervahın" teki olduğunuzu dünya âleme ilân etmiş olursunuz, benden söylemesi!

Kalabalık bir yerde, bir toplantıda sandalyede otururken dikkatli olun. Ayaklarınızı can ciğer kuzu sarması misali bacaklarına dolamaktan ya da sandalyeyi ters çevirip ata biner gibi oturup arkalığına kolunuzu dayamaktan kaçının. Belki böyle rahat ediyorsunuzdur ama az biraz lâubali, lâkayt, özensiz bir hava verir size ve zarafetinize gölge düşürür. Ama evde kendi kendinizeyken dilediğiniz gibi sere serpe oturup hatta bacaklarınızı koltuğun kollarından sallandırabilirsiniz de… Kim karışır ki? Keyif sizin, köy Mehmet Ağa'nın…

Başkalarının yanında, yanı başınızdaki sandalyenin arkalığına kolunuzu dayayarak yarı yatar gibi oturmaktan da kaçının.

Özellikle de uzunsa boyunuz, bacak bacak üstüne atarak oturmak enikonu rahattır. Ama lütfen ayağınızı yanınızda oturanın âdeta burnuna sokarcasına bacak bacak üstüne atmayın. Görgü ve terbiyeniz konusunda haklı kuşkulara yol açarsınız. Eskiden büyüklerin yanında bacak bacak üstüne atıp oturmak saygısızlık sayılırdı. Hem İmparatorluk hem de Cumhuriyet dönemini görmüş yazarlarımızdan Münevver Ayaşlı, *"On üç yaşındaydım, bacak bacak üstüne attım. Annem "Aman kızım, yavuz kızı gibi nasıl oturuyorsun öyle?" dedi. Ben de bacağımı indirdim. Ve bacak bacak üstüne attığım her defasında*

annemin lâfı aklıma gelir. Büyük saydığım kimselerin yanında bacak bacak üstüne atamam" diyor.

Bu kural belli bir yaşın (55-60) üzerindeki mazbut aile çocukları için hâlâ geçerlidir. Yaşlıların, Cumhurbaşkanı, Başbakan, TBMM Başkanı vb. sıfatları taşıyanların yanında bacak bacak üstüne atmaz, derli toplu otururlar. Bu, kişiler kadar onların bulundukları mevkiye karşı da bir saygı, terbiye gereği ve de millet olarak geçmişten tevarüs ettiğimiz bir doğal alışkanlık, âdeta bir reflekstir. Birkaç yıl önce bir TV kanalında, aralarında bir hanım gazetecinin de bulunduğu, dönemin Başbakanı ile yapılan bir söyleşide, sadece hanım gazetecinin meydan okurcasına hükümet başkanının karşısında bacak bacak üstüne atarak oturmasını hayli yadırgamıştım…

Gerçi dünya küçüldü, âdeta koskoca bir köy oldu. ABD gibi sonradan tarih sahnesine çıkan, görgüden, teşrifattan pek nasibini almamış milletlerin ayaklarını masanın üzerine dayamak gibi aklımızdan bile geçiremeyeceğimiz alışkanlıklarını özenti olarak benimseyenlerimiz de var ama gene de çoğumuzun içgüdüsel olarak benimsediği, önemsediği bir şeydir büyüklerin vb. yanında derli toplu, eskilerin deyimiyle "usturuplu" oturmak. İyi ki de öyledir… Nasıl oturup kalkacağımızı, süper güç de olsa doğru dürüst bir tarihî geçmişi olmayan, Avrupa'nın ipten kazıktan kurtulmuş safralarının kurduğu, sonradan görmelerinin gecekondu terbiyelerine, alışkanlıklarına bakarak belirleyecek değiliz herhalde… Öyle değil mi?

Konuk olarak bulunduğunuz salona yeni bir konuk geldiğinde ayağa kalkmak, onu ayakta karşılamak Batı'da değilse de bizde âdettendir. İnsana duyduğumuz saygının bir gereğidir bu. Ayrıca bulunduğunuz odaya bir yaşlı geldiğinde de ayağa kalkmaya üşenmeyin lütfen. Terbiyemizin bir gereği, bize özgü bir incelik, zarafettir bu, her ne kadar unutulmakta ise de…

Söz ayağa kalkmaktan açılmışken ressam Elif Naci'yi anmamak olmaz: *"Ben gazetede çalışırken oturduğumuz odaya Abidin Daver girince hemen ayağa kalkardık. Daver'le aramızda on beş yaş vardı. Ben ayağa kalktığımda Abidin Daver "Rica ederim, rahatsız olmayın, oturun" filan demezdi. Çünkü o, bu hareketi bizden beklerdi ve ayağa kalkmazsak çıkar giderdi. Oysa şimdi aramızda altmış yaş olduğu halde ayaklarını masaya koymuş genç genç gazeteciler istiflerini bile bozmuyorlar…"*

Sultan Abdülmecid Han'ın vezirlerinden Esat Muhlis Paşa, teşrifata pek düşkün, titiz bir zatmış. Paşa, Meclis-i Hâs toplantılarına en son gelir, hazır bulunanların hepsi protokol gereği ayağa kalkarmış. En sonra geldiği için de kendisi kimseye ayağa kalkmak zorunda kalmazmış. Padişah bu teşrifat düşkünlüğünü kendi gözüyle görmek istemiş. Ve teşrifat ağası ile Meclis'teki bütün vezirlere "Paşa geldiğinde kimse ayağa kalkmasın. Geldiğini fark etmemiş gibi yapıp kendi aralarında konuşsunlar" diye haber göndermiş. Aslında vezir geldiğinde ayağa kalkmamak büyük saygısızlık, teşrifata aykırı bir şeymiş. Ne var ki, emir büyük yerden… Esat Mahmut Paşa pür azamet kapıda belirmiş. Ama hayret! Hazır bulunanlarda hiçbir hareket yokmuş. Tam tersine gelişini umursamadan kendi aralarında konuşmaya devam ediyorlarmış… Paşa bir öfke abidesi gibi ayakta bir süre durmuş, sonra da teşrifat ağasına dönmüş ve pür hiddet: "Beni yanlış yere getirmişsiniz. Burası Meclis-i Hâs değil" demiş ve çıkmış gitmiş…

Evinize misafir geldiğinde onu karşılamak için ayağa kalkacaksınız elbette. Lütfen çocuklarınıza da bunu ilk günden, küçük yaştan öğretin. Eve bir misafir geldiğinde ayağa kalkıp karşılaması, "Hoş geldiniz!" demesini küçük yaştan öğrensin. Öyle Meclis-i Hâs'taki tembihli vezirler gibi başköşede ya da oturduğu yerde yayılıp oturmasın. Unutmayın, sizin görgü ve terbiyenizin aynasıdır çocuklar. Eve gelen bir misafire nasıl davranması gerektiğini şimdi bilmiyor, akıl etmiyorsa ileride saygısızın biri olacağından kuşkunuz olmasın. Ağaç yaşken eğilir; sonradan öğrenilip uygulanan görgü kuralları kolay kolay içselleştirilemez, kiralık elbise gibi iğreti durur insanın üzerinde.

Kendinizi pek rahat hissetmediğiniz yabancı bir yerde, kalabalık bir toplulukta çoğu kez sıkılır, bunalır, ellerinizi ne yapacağınızı, nereye koyacağınızı bilemezsiniz. Kollarınızı kavuşturursunuz, şöyle biraz tepeden bakar gibi bir havanız olur; cebinize sokarsınız, ııh; koltuğun kenarına koyar, trampet çalar gibi tedirgin, kımıldatır durursunuz… Hayır, yine de sakinleşemez, rahat edemezsiniz… En çok da ilk kez bulunduğunuz yabancı ortamlarda duyarsınız bu tedirginliği, huzursuzluğu… Ve de öyle kıpır kıpır kıpırdanarak avaz avaz ilân edersiniz şu diken üstündeliğinizi. Sakin olun; şöyle derin depderin bir nefes alın ve ellerinizi koyun bir yere; ister kucağınıza, ister oturduğunuz koltuğun koluna. Dursunlar öylece durdukları yerde. Ne var bu kadar tedirgin olacak a canım? Kim bilir ne kadar

çok insan var orada sizin duyduğunuz tedirginliği duyan, bir siz misiniz? Rahat olun, gevşeyin bakalım!

Bazen de sinirli, huzursuz olduğunuzda ellerinize söz geçiremezsiniz; durmadan saçınızı başınızı, kaşlarınızı düzeltir, burnunuza, kulağınıza götürürsünüz farkında bile olmadan. Böylece de tedirginliğinizi yedi âleme ilân edersiniz. Aman dikkat!

Öksürmek, aksırmak kadar kaşınmak da fizikî bir ihtiyaçtır. Ama sakın başkalarının yanında yapmayın bunu. Hiç de hoş olmayan, çok çirkin bir görüntü verirsiniz.

Temizlik güzel şeydir ama her şey gibi yerinde ve zamanında yapılmalıdır. Meselâ tırnak dipleri… Evde musluk başında yapılır bunların temizliği, öyle ulu orta, başkalarının yanında değil. Herkesin midesini bulandırmaya ne hakkınız var? Bununla da yetinmez bir de kalkıp giderken vedalaşmak üzere elinizi uzatırsınız… Bu kadar vurdumduymazlığa da pes doğrusu! Siz en iyisi musluk başında bir tırnak fırçası bulundurun ve ellerinizi yıkadığınızda tırnaklarınızın arasını da fırçalayıverin. Böylece hem dipleri kirli tırnaklarla dolaşmaktan kurtulursunuz hem de uluorta tırnak temizliği yapmak densizliğinden…

Elinize, kolunuza söz geçirmeyi bilin, sıkıntıdan parmaklarınızı "çıtır çıtır" çıtırdatmayın da… Herkes kendini Saint-Saëns'ın "İskeletler Dansı"nda sanabilir... Hem sadece sinir bozucu olmak, zarafetinize gölge düşürmekle de kalmaz, sağlığınız için de zararlıdır. Sadece ters, kınayan bakışlara hedef olmakla da kalmaz, asabi, sözünü sakınmayan birinin:

- Lütfen parmaklarınızı çıtırdatmayın, şeklindeki uyarısıyla özür dilemek zorunda bile kalabilirsiniz.

Dergi, kitap sayfalarını çevirirken ikide bir parmağınızı ağzınıza götürüp dilinizle ıslatmalara kalkmayın. Belki çocukluğunuzdan kalma kötü bir alışkanlıktır bu. Ama artık büyüdünüz, sadece başkalarının yanında değil, yalnızken de vazgeçin böyle "şap şap" parmağınızı yalama alışkanlığınızdan. Gerçi ıslak parmakla sayfalar kolay açılır ama görünüşünüz de hapı yutar! İş yerinizde böyle sürekli sayfaları, koçanları vb. çevirmek zorundaysanız, ıslak bir sünger kullanın diliniz yerine. Ve başkalarının yanında, zorlansanız da kuru parmakla çevirin sayfaları. Zira ikide bir dilini çıkarıp parmağını yalayan birini seyretmek hiç de hoş değildir. Yuttuğunuz mikroplar da cabası… Çocuklarınızı da, ilk fark ettiğiniz andan itibaren vazgeçirin bu alışkanlıktan.

Hanımlar, ne kadar sinirli, öfkeden küplere binmiş olursanız olun, ellerinizi çift kulplu sürahi gibi belinize koyup da "efelenmelere" kalkmayın. Ne kadar haklı olursanız olun, bu hiçbir öfkenin mazur gösteremeyeceği bir kibarlık, zarafet züğürtlüğüdür zira. Ve o çift kulplu öfke yumağı görüntünüz asla silinmez hafızalardan.

Napolyon tablolarda, filmlerde hep bir elini önde üniformasının arasına sokmuş, ötekini de arkasına koymuş olarak görülür. Bir bakıma ona Napolyon duruşu dense yeridir hani. Zaman zaman kendinizi Napolyon gibi mağrur hissetseniz de bu duruşu alışkanlık haline getirmeyin. Manidar gülümseyişlere hedef olabilirsiniz.

Cebinizde, çantanızda daima temiz bir mendil bulunsun. Kâğıt mendiller bu konuda can kurtarırlar. Evden mendilsiz çıksanız bile adım başında bir büfeden, bakkaldan bir paket mendil alabilirsiniz kolayca. Aksırırken ağzınızı mendilinizle kapatıverin. Mendil yetiştiremezseniz sol elinizin sırtıyla kapatın ağzınızı. Zira sağ el tokalaşmak içindir. Yolda, belde bir arkadaşınıza, tanışınıza rastlar da tokalaşmanız gerekirse, hiç değilse tükürük damlalarıyla kirlenmiş, belki nezle, grip mikrobu taşıyan elinizi sıkmak zorunda bırakmazsınız onu.

Başkalarının yanında, öyle gürültü kıyamet sümkürmekten kaçının. Burnunuzu dipten doruğa temizleyeceğiniz yer lavabodur, unutmayın!

Aksırık deyip geçmeyin… Aksırığın da çeşitleri vardır; kimi aksırık fısıltı gibidir, baş işaretine benzer. Mendilinizi yetiştiremezseniz sol elinizin tersiyle ağzınızı kapatır, sonra da dudaklarınızın ucuyla bir "özür dilerim" veya "pardon" dersiniz olur biter. Kimi aksırık mimiği andırır. Doğrudan yüz kaslarınızı harekete geçirir, yüzünüzü bir Çin maskesine benzetir. Çaresi; mendili ya da sol eli ağza kapatmaktır ama sadece bu yetmeyebilir. Bu durumda en iyisi başı hafifçe öne eğip yüzü gizlemektir. Bir de o arsız, sulu olanı vardır ki, "neüzibillah"! Güç durumda bırakır insanı. Zamanında mendil ya da elinizle kapatamazsanız ağzınızı, hafazan Allah! Karşınızdakiler bir hayli nasiplenirler!! En iyisi böyle günlerde mümkünse, yapmanız gereken ziyaretleri, önemli randevularınızı iptal etmektir. Hem siz mahcup durumlara düşmekten kurtulursunuz hem de muhatabınız mikrop kapmaktan… Sonuncu aksırık türü ise o imlaya gelmez "hap-şuu"dur ki, en can sıkıcı olanıdır. Ne "sus"tan anlar, ne "dur"dan. En iyisi kırın bacağınızı, evinizde oturun! Bu söz dinlemez aksı-

rık fırtınası yatışana kadar da çıkmayın insan içine! Kimi uzmanlara göre, bu halde araba kullanmak bile sakıncalı olabilirmiş…

Söylemeye gerek yok elbette, böyle aksırıklı tıksırıklı grip, nezleyken kimseyle tokalaşmamak en iyisidir. Rahatsızlığınızı söyleyip özür dileyiverin, olsun bitsin.

Konuşurken "evet" yerine "hıı" ya da çoğu genç kızların yaptığı gibi az biraz cilveli "hıı hıı!" , "Efendim?" yerine "Haa?" gibi ünlemler; lâfın arkasını getiremeyince "efendime söyleyeyim", "ondan sonracığıma", "anladın mı?", "tamam mı?", "hani…", "açıkçası…" gibi dilimize pelesenk ettiğimiz sözler vardır. Çok sık tekrarlandığında "kulağa" batıcı, bıktırıcı olurlar. Varsa böyle bir takıntınız vazgeçmeye bakın. Zira hem konuşmanızı yeknesaklaştırır hem de tesirini azaltırlar. O takıntı haline getirdiğiniz sözü her ağzınızı açtığınızda kaç kez tekrarladığınızı sayanlar bile olabilir… Derdini anlatmakta zorlanan konuşma özürlü biri durumuna düşürürler sizi, aman dikkat!

Ne kadar yorgun, uykusuz olursanız olun kalabalık yerlerde, konuk bulunduğunuz evde ya da evinizde konuklarınız varken zinhar ağzınızı bir karış açıp uluorta esnemeyin. Kibarlıktan, zarafetten yoksun, kaba, savruk bir davranış olmakla kalmaz, tembel, miskin bir hava da verir size. Ayrıca sıkıldığınızı da böyle hal diliyle açıkça ilân etmiş olursunuz. Esnemenize engel olamıyorsanız bari ağzınızı öyle bir karış açarak değil de açmadan esneyin. Yoo yoo, hemen itiraz etmeyin, "Olacak şey mi?" demeyin de, bundan böyle önleyemediğiniz esnemeleri kapalı dudaklarınızın gerisinde hapsetmeye bakın! Belki şöyle sesli mesli, ağız dolusu esnemek kadar rahatlatıcı değildir ama daha bir zariftir böylesi. Baktınız peş peşe geliyor, yakanızı bırakmıyor, gidip yüzünüzü yıkayın ya da balkona malkona çıkıp temiz hava alın. Hele ev sahibiyseniz misafirlerinizin karşısında zinhar esnemeyin! Zira yüzlerine karşı "Kalkın gidin artık!" demenin bundan dobrası olamaz ve de büyük kabalıktır, aman dikkat!

Islık çalmak yüz kasları, dudaklar için harika bir egzersizdir. Belki siz de hoşlanıyorsunuzdur bundan. Ama lütfen yalnız olduğunuz zamanlara, kırda, bayırda dolaşırken ya da banyoda, arabada tek başınıza gittiğiniz zamana saklayın iştahınızı. Öyle iş yerinde, sokakta, kalabalık yerlerde veya yanınızda biri varken ıslık çalmaya kalkmayın. Kendinden başkasını önemsemeyen, densizin teki durumuna düşersiniz.

Başkalarıyla beraberken sıkıntı ve hoşnutsuzluğunuz yüz ifadenizden öyle açık bir kitap gibi okunmasın. Sus pus oturup, dakika başı saate bakmak da kabalıktır.

Önemli bir randevunuz, bir işiniz, aceleniz varsa ve karşınızdakinin konuşmasını kesmek zorundaysanız bunu incitmeden, nezaketle ve zarafetle yapın. Söz gelimi:

-Benim için ne büyük şanssızlık! Bu harika sohbeti yarıda bırakıp gitmem gerek. Çok çok özür dilerim ama gitmek zorundayım, filan gibi gönül alıcı bir şeyler söyleyiverin. Ve de mümkünse en kısa zamanda tekrar görüşmek üzere bir gün tespit edin de öyle vedalaşıp ayrılın.

Doktora gitmeden önce banyo yapıp temiz çamaşır giymeyi ihmal etmeyin. Banyo yapamazsanız en azından sabunlu bezle silinin ve muhakkak temiz çamaşır giyin. İki üç günlük ter kokulu çamaşırla gidip de doktorların midesini bulandırmayın. Doktora, hastaneye mastaneye giderken kolay giyilip çıkarılan giysileri tercih edin. Şık mık diye zor çıkarılıp giyilen şeyler giyip de herkesin sabrını da, vaktini de harcamayın… Bir de hanımlar, lütfen parfüm şişesine düşmüş gibi kokulara bulanıp gitmeyin.

Dişçiye giderken ağız temizliğine dikkat edeceksiniz elbette. Bir kere öyle soğan, sarımsak gibi kokulu şeyler yemeyin. Dişlerinizi dip köşe fırçalayıp temizleyin ve de fırçanızı dilinizin üzerinde de gezdiriverin. Müthiş ferahlatıcıdır bu. Bir de hanımlar, lütfen ruj muj sürmeyin!

Çok genç, güzel hanımlar, ilk kez gideceğiniz ve de çapkınca olduğu rivayet edilen doktora yanınızda biriyle gitseniz belki daha iyi olur. Yalnız giderseniz de, doktor bey görev sınırlarını aşmaya kalkarsa gereğini yapın, söz gelimi burnunuzun ucundaki sivilce için tepeden tırnağa soyunmanız gerekmediğini kesin, kararlı bir tavırla hatırlatın ona.

Dişçi, doktor muayenehanelerinde bekleme odalarındaki dergileri elbette okuyabilirsiniz. Zaten onun için konmuşlardır oraya. Ama ikisini, üçünü birden alarak istifçilik yapmayın. Gerçi genel geçer görgü kuralları, bulmacalarının çözülmesine cevaz vermiyor ama beklemekten ağaç olduysanız çözün gitsin. Çözülsün diye yayımlanmıyorlar mı? Sonuçta nasıl olsa biri çözecek işte. Demek kısmet sizeymiş, n'apalım?

TOPLUM HAYATININ GİRİŞ KAPISI: TANIŞMA

TANIŞMA, iki yabancının birbirleri için yabancı olmaktan çıkıp birbirlerini tanıyan iki kişi olmaları demektir. Yani o günden sonra karşılaştıklarında selâmlaşacak, konuşacak, hatta belki de birbirlerini ziyaret edeceklerdir.

Tanıştırılmalarda esas kural; erkeğin kadına, gencin yaşlıya, astın üste, daha az önemli kişilerin daha önemli kişilere tanıştırılmasıdır. Ama kimi zaman siz de tıpkı orta yaşı hayli geride bırakmış, belli bir sosyal konumdaki dostum gibi hiç beklemediğiniz bir anda bir emri vâkiyle karşılaşırsınız:

"Yazlıkta sabahları birlikte yüzdüğümüz bir komşumla sahile yaklaştığımızda:

- Bakın sizi kiminle tanıştıracağım, dedi ve sahilde oturan genç kadının yanına götürüp:

- Gelinim, torunum, diye tanıttı.

Resmen şoktaydım. Şu yaşımda beni gelin hanımın ayağına götürmüştü… Gelin hanımsa ayaklarını, denize sokup yayıldığı kumsalda yerinden kımıldamadı bile hatta kalkar gibi bile yapmadı. Yani kalkmaya yeltenmediği gibi sadece lütfedip bakmakla yetindi…

Bu densizliğe duyduğum infiali, öfkeyi anlatamam! Bu nasıl bir terbiyesizlik, densizlikti böyle! Sadece baktım ve yürüdüm gittim. Yüzme arkadaşımsa yaptığı densizliğin farkında bile değildi; bu kenar mahalle dilberi gelin ve torun muhabbetine dalmıştı… Bugün bile hâlâ hatırladıkça öfke kalkar içimden…"

Hayat böyle bir şey işte! Kimi zaman insanı böyle densizlikleri sineye çekmek zorunda da bırakır…

Kadın olsun, erkek olsun bir toplantıya sonradan gelen daima daha önce gelmiş olanlara tanıştırılır. Ancak son gelen çok önemli bir şahsiyetse bu kural tersine uygulanır ve hazır bulunanlar yeni gelene tanıtılır. Yaş ve sosyal konum bakımından eşit düzeyde olanlar birbirlerine tanıştırılırken:

- Tanıştırayım; Gülnur Hanım, Ayşe Hanım vb. diyebilirsiniz.

Böylece her ikisini de aynı anda tanıştırmış, "öncelik", "sonralık" sorununu da bir çırpıda çözümlemiş olursunuz. Elbette birinin ismini ötekinden önce söyleyeceksiniz. Çare yok. Bu yüzden kimse de alınmayacaktır.

Tek bir kişiyi kalabalık bir gruba tanıştıracaksanız, onun ismini söyleyip sonra da diğerlerini tanıtırsınız. Ama davet sahibi iseniz, sadece o tek kişinin ismini söylemeniz yetecektir. Onlar kendi aralarında isimlerini söyleyerek tanışırlar. Ev sahibi olarak diğer davetlilerle de ilgilenmeniz gerektiğinden vaktiniz olmayabilir. Ama çok kalabalık değillerse, haklarında bir iki söz ederek sizin tek tek tanıştırmanız yerinde olacaktır elbette.

Beyler! Erkek olsun, kadın olsun biriyle tanıştırılırken muhakkak ayağa kalkın. Sadece özürlülük, ağır hastalık halinde bu kurala uymamanıza cevaz vardır.

Genel geçer bir kural olarak, oturan bir kadın bir erkekle tanıştırılırken ayağa kalkmaz. Ama genç bir kız ya da çok genç bir kadının, gerek yaşlı bir kadına, gerekse yaşlı bir erkeğe tanıştırılırken ayağa kalkması bir nezaket, bir inceliktir. Ama tanıştırılan yaşlı bir kadınsa herkes ayağa kalkmalıdır. Bir kez kalkmak gerektiğinde kalkma-

maktansa, beş kez fazladan kalkmak evlâdır. Nezaketten, incelikten kim ölmüş ki?

Bizim âdet ve geleneklerimiz, bir toplantıya, bir odaya yeni gelen herkese; kadın, erkek, genç, ihtiyar kim olursa olsun, ayağa kalkmayı gerektirir. Bu bizim; kadın, erkek, genç, yaşlı, ayırım gözetmeden insana ve misafire duyduğumuz saygının bir gereğidir ve bence çok da güzeldir. Bu yüzden çoğu kez ikilemde kalır, kalksak mı, kalkmasak mı diye tereddüde düşeriz. Özellikle de yabancılarla beraberken… Bence kalkalım biz ve de şu doğal refleksimizi hiç yitirmeyelim. Ona bakarsanız, yabancı filmlerde de gördüğümüz gibi adamlar evlerine misafir geldiğinde bile ayağa kalkma, karşılama zahmetine katlanmıyorlar. Yemek yerken evlerine biri gelse, sofraya buyur etmek, akıllarının köşesinden bile geçmiyor… Hayret ki, hayret! Galiba bu yüzden kendi çıkardıkları savaştan kaçan göçmenleri tekme tokat kovuyor, duvarlar, dikenli teller çekiyorlar sınırlarına…

Bir savaş malulünün, bir gazinin tanıştırılması söz konusu ise, herkes onun ayağına gider.

Biriyle tanıştırıldığınızda "Memnun oldum" ya da şöyle ağdalı, okkalı bir lâf etmekten hoşlanıyorsanız, eskiden söylenen "Müşerref oldum efendim" yani "Onur duydum" diyebilirsiniz. Kadınların sessizce gülümsemelerine de cevaz vardır. Şimdilerde tanıştırılan kişi adını, soyadını tekrarlıyor, böylece hem tanıştırana yardımcı oluyor hem de isminin hafızada yer etmesini sağlıyor. Zira bilirsiniz, genelde tanıştırılmalarda isimler pek açık seçik anlaşılmaz, araya kaynar gider. Sonra da "Kimmiş? Kimmiş?" diye birbirimize sorar dururuz. Vedalaşırken gözlerinin içine bakarak, "Tanıştığımıza memnun oldum" demeyi ihmal etmeyin. Gerçekten yerinde bir inceliktir bu. Tabii sizin seviyenizde ve sizden yaşça küçük olanlara, sizden büyüklere değil. Sizden yaşça ve konumca büyük olanlara bunu söylemek, az biraz haddini bilmezlik olur doğrusu ve yadırganır.

Anglo-Sakson kültürünün enikonu yaygınlaşması yüzünden "Memnun oldum" yerine "How do you do?" karşılığı "Nasılsınız?" denir oldu. Başlangıçta "Ne alâka?" diyorduk ama duya duya saçmalığını unutup biz de kullanır olduk.

Yaşlı bir erkek genç bir kadınla tanıştırılacaksa, kadın erkeğe tanıştırılır. Ama gene de dikkatli olmakta yarar var. Yaş konusunda pek duyarlı bir beyse, yaşlılığının böyle yüzüne vurulmasından

hoşlanmayabilir. Gerçi kadınların adı çıkmıştır ama şimdilerde erkekler de hayli duyarlılar yaş konusunda. Kendisine "abla" yerine "teyze" diye hitap edilen kadın kadar "abi" yerine "amca" diye hitap edilen erkekler de sinirlenip somurtuyorlar. Artık iş size düşüyor. Sezgilerinize kulak verin ve böyle gençlik iddiasında olan beyi, tanıştırın hanımefendiye…

Genelde ne kadar sıkıcı, sevimsiz, "neüzibillah" biri de olsa, bir erkeğin, kendisine tanıştırılmak istenen birini reddetmesi söz konusu olamaz. Olsa da bu ancak tanışmanın onur kırıcı ya da tehlikeli olabileceği ihtimalinden doğabilir. Her ne hal ise, böyle istemediğiniz biriyle tanışmak zorunda kalırsanız yapabileceğiniz tek şey, tanışma faslını kısa tutmak, konuşma isteğinde olmadığınızı hissettirecek şekilde sohbete geçmeden oradan sessizce uzaklaşmaktır. Ama bu hoşnutsuzluk sizi, tanışmaktan kaçınmaya ya da sahte bir isim vermeye götürecek kadar ileri gitmesin! Unutmayın dünya küçüktür ve de hep sevimli, cana yakın insanlar değildir tanışmak durumunda kaldığımız kişiler. İleride bir gün tekrar karşılaştığınızda verdiğiniz o sahte isim yüzünden çok zor durumda kalabilirsiniz…

Kadınlar bu konuda daha avantajlıdır. İstemediği biriyle tanışmayı reddedebilir o. Ama onların da sahte bir ad vermesi bağışlanmaz. Hayatta bir daha karşılaşmanız söz konusu olmasa bile, sakın böyle bir yalana başvurmayın, olur mu? Dertsiz başınıza dert açabilirsiniz. Dünya hâli bu, belli mi olur?

Gerek özel, gerekse iş hayatınızda kendinizi tanıtmanız gerekebilir. Eğer görüşeceğiniz kişiyle ilk ağızda yüz yüze gelemezseniz, bekleme salonuna filan alınırsanız, görevli kişiden, odacıdan vb. kartvizitinizi kendisine iletmesini isteyin. Daha sonra yüz yüze geldiğinizde de kendinizi tanıtmanız uygun olur.

Delege olarak katıldığınız bir kongrede, toplantıda, masa vb. komşularınıza kendinizi tanıtmanız gereklidir elbette. Şimdilerde bu tür toplantılarda yakalara iliştirilen ya da boyna takılan delege kartları bu işi hayli kolaylaştırmaktadır.

Özel hayatınızda kendinizi tanıtmanız gerektiğinde özellikle rütbe, görev ve sosyal durumunuz konusunda özenli ve ölçülü olun. Tıp ya da hukuk doktorluğu, akademisyen titri, eğer üniformalıysanız rütbeniz, söyleyebileceğinizin en fazlasıdır. Yani Yunus Ünal da diyebilirsiniz, Dr. Yunus Ünal da. Ama bilmem hangi bankanın

müdürü veya filanca holdingin yönetim kurulu üyesi vb. olduğunuzu hemen öyle ilk ağızda söylerseniz, size az biraz gösteriş meraklısı, övüngeç biri gözüyle bakmalarına sebep olursunuz. Aman dikkat!

Ne telefonda ne de yüz yüze konuşurken şaşıp yanılıp da kendinizi Ali Bey, Ayşe Hanım filan diye tanıtmalara kalkmayın, gülünç olursunuz. Her şeyde olduğu gibi kendinizi tanıtırken de tevazuu elden bırakmamakta yarar vardır. Boşuna "yerdeki yüze kimse basmaz" dememişler… Ama galiba onda da aşırı gitmemek gerek. Fıkra malûm:

Bir tatil günü sabahın erken bir vaktinde Sadrazam Âli Paşa'nın konağının kapısı çalınmış. (Bilirsiniz, Âli Paşa, Mısır Çarşısı kapıcısının oğludur.)

Konağa gelen, büyük vilayetlerden birinin valisi olan Mehmet Paşa imiş. Paşa, hazır İstanbul'a gelmişken Sadrazamı da ziyaret etmek istemiş. Paşayı konağın misafir odasına almışlar ve Sadrazam Paşa'nın henüz kalkmış olduğunu, giyinip geleceğini söylemişler. Enikonu kendini beğenmiş bir zat olan Vali Paşa, başköşeye geçip oturmuş ve Sadrazamı beklemeye koyulmuş.

Kısa bir süre sonra ufak tefek, gösterişsiz, pek de yaşlı olmayan bir zat yerden temennalar ederek salona girmiş:

- Hoş gelmişsiniz Vali Paşa hazretleri, deyip kapıya yakın bir koltuğa ilişmiş.

Vali Paşa, gelenin konağın görevlilerinden biri olduğunu sanıp hiç istifini bozmamış. Verilen selâmı yarım yamalak alıp pencereden dışarıyı seyrederek Sadrazamın gelmesini beklemeye devam etmiş. Sadrazam ise misafirin nasıl olsa kendisini tanıyacağını, "ben Sadrazamım" demesine gerek olmadığını düşünmüş. Aradan birkaç dakika geçmiş, ikisi de öylece oturmuşlar. Sonunda sabırsızlanan Vali Paşa öfkelice bir sesle:

- Baksana oğlum, demiş, Sadrazam Paşa Hazretleri çok gecikecekler mi acaba?

Âli Paşa:

- Sadrazam kulunuz bendenizim, deyince Vali Paşa ayağa fırlayıp Sadrazamı eteklemiş ve:

- Efendimiz, demiş, vaktiyle Öküz lâkabı takılan bir Öküz Mehmet Paşa varmış. O zat bu lâkabı hak etmiş mi, etmemiş mi bilmem. Ama şu anda ben bu sıfatı hak etmiş bulunuyorum. Kendimi takdim edeyim: Bendeniz de Öküz Mehmet Paşa köleniz!

Hani bir söz vardır "Fazla tevazu göstermeyin, gerçek sanırlar" diye ya. Galiba Sadrazam Âli Paşa aşırı tevazuu ile bu sözü doğrulamış…

El sıkma konusunda genel kural şöyledir: Kadın erkeğe, yaşlı gence, sosyal durumu daha yüksek olan elini önce uzatır. Eğer aceleciliğiniz ya da bilgisizliğiniz yüzünden bu kurala uymazsanız ve de muhatabınız az biraz hoşgörüsüz, kurallara pek bir riayetkâr biriyse mahcup duruma düşebilirsiniz, yani eliniz havada öylece "bomboş" kalabilir…

Tokalaştığınız kişinin yüzüne bakmalısınız; eğer bu bakışa bir de içten gülümseme eklerseniz, şu sıradan jeste, karşınızdakine önem verdiğinizi gösteren bir incelik de katmış olursunuz. Siz siz olun, birinin elini sıkarken başka yana bakmayın veya bir başkasıyla konuşmayın. Dalgınlıkla bile olsa lütfen bu kadar hoyratlaşmayın! Size yapılsa hoşunuza gider mi?

Size uzatılan eli, ne mengene gibi acıtırcasına sıkın ne de elinizi öyle ruhsuz, cansız tahta gibi dümdüz uzatın. Görgülü, nazik birinin el sıkışı yeterince enerjiktir, kısadır ama aceleci değildir, unutmayın!

Sağ eliniz meşgulse sol elinizle tokalaşabilirsiniz elbette ama özür dilemeyi ihmal etmeyin!

Bir hanımın ya da yaşlı bir beyin elini sıkması gereken bir genç kız, sokakta bile olsa eldivenini çıkarmalıdır, der görgü kuralları. Ani karşılaşmalarda hemen çıkaramazsanız, karşınızdakini beklet-memek için eldivenli de uzatabilirsiniz. Ama sonra çıkarın da, en azından eldivensiz olarak vedalaşmaya hazır olun. Belki bütün bu ayrıntılar jet hızıyla yaşanan günümüzde gereksizmiş gibi gelebilir ama unutmayın, zarafet ve incelik bu tür ayrıntılarda gizlidir.

Bizde Türk töresinde, geleneğinde, kadın olsun erkek olsun büyüklerin ellerini öpüp başa götürmek âdettir ve bir saygı, sevgi ifadesidir bu. Bizi biz yapan, sürdürülmesi, terk edilmemesi gereken güzel bir âdet, "Çok yaşa!", "Ömrün çok olsun!" diye hayır dua almaya da bir vesile. İlyasoğlu Mercimek Ahmed "*Kabusnâme*[*]"sinde;

---

[*] Kabusnâme: 1082'de Kûhistan Sultanı Keykavus bin İskender tarafından Farsça yazılmış ve Osmanlı Sultanı II. Murad'ın emriyle yazar İlyasoğlu Mercimek Ahmed tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

"Bir ümmet arasında Peygamber ne ise, bir yaşlı da kabilede odur. (…) Bir obanın, bir köyün ya da bir şehrin içinde durursan o durduğun yerin yaşlılarına saygı göster. Hele o yaşlılar kabilenden olursa… Çünkü her kabilede yaşlılar muazzezdir. Nitekim Tanrının elçisi buyurur: 'Peygamber kendi ümmeti için ne ise, bir yaşlı da kabilesi için odur; yani bir ümmet arasında bir Peygamber olsa, o ümmetin dünyadan ve ahretten ne güçlükleri varsa o Peygamberin katında hallolur. Bir yaşlı da kabilede öyle güçlükleri çözücüdür. O halde yaşlıları görüp onların erdemlerinden yoksun olma! Onlarda kusur görsen bile o kusura bakma, onun hünerini gözle! Çünkü yaşlı kişi, ne türlü yaşlanmış, bunak olsa da yüzüne hikmet nazarıyla bakınca ibret hâsıl olur. Böyle olunca sana yararı dokunmuş olur. İmdi onun gibi yaşlı kişileri görünce onlara karşı küstah olma! Tâ ki yarardan uzak kalmayasın!"

diyor.

Batı ülkelerinde erkekler sadece kadınların ellerini öper, daha doğrusu dudaklarını değdirirler ama başlarına götürmezler. Bizde de kimi yüksek bürokratlar, sosyete ve diplomatik çevrelerde rastlanan bu tarz el öpmede, sadece evli ve dul kadınların, bir de bekâr da olsa belli bir sosyal konumda olan kadınların eli öpülür. İki kültür arasındaki bu davranış farkı gazeteci, yazar Elif Naci'nin başından geçen bir olayda açık seçik görülür:

Elif Naci İslam Eserleri Müzesi müdür muavini iken, Arnavutluk Kralı Zogo ile kraliçesi müzeyi ziyaret ederler. Elif Naci kralın elini sıkar, kraliçeninkini öper ve giderken de paltolarını tutar. Misafirler gittikten sonra, medreseden yetişmiş olan müze müdürü:

- Muavin bey, iyi adamsın ama daima ters iş yapıyorsun, der. Kralın elini öpeceğine kadının elini öpüyorsun. Bir de kadının paltosunu tutuyorsun. Bırak odacılar tutsun!

Hitap Ederken

Gündelik hayatta insanlara hanımefendi ya da beyefendi diye hitap ederiz. İsimlerini biliyorsak da isimlerinin sonuna "hanım" ya da "bey" sıfatlarını ekleriz. Ama toplum hayatında kimi zaman karşımızdakilere rütbe ve görevleriyle hitap etmemiz gerekebilir. Tıp fakültesinden mezun olanlara (doktor, dişçi) doktor, Hukuk fakültesinden mezun olanlardan özellikle yargıç, savcı vb. kamu

görevlilerine/görevlerine ait sıfatlarla (reis bey, savcı bey vb.), devlet, hükümet başkanı ve bakanlar kurulu üyeleri ile yüzbaşıdan itibaren rütbeli askerlere rütbeleriyle hitap edilir.

Özellikle resmi görevliler, kendilerine uygun olmayan bir sıfatla hitap edilmesinden hoşnut olmayabilirler. Hata yapmamak için bu konuda dikkatli, duyarlı olmakta yarar vardır. Özellikle diplomatik çevrelerde bir diplomatın bu tür bir hata yapması kolay kolay bağışlanmaz.

Muhatabınızın rütbesi, resmî sıfatı konusunda pek emin değilseniz, ona daha yüksek bir sıfatla hitap etmeyi tercih edin. Söz gelimi yarbaya albay; elçilik başkâtibine müsteşar, doçente profesör diye hitap etmek, tersini yapmaktan daha evlâdır. Hoşuna gider, gururunu okşar bu hitabınız. Bırakın yanlışınızı o düzeltsin…

Muhatabınız birkaç sıfata birden sahipse yani hem profesör hem Tabipler Odası başkanı ise en yüksek sıfatını kullanmanız yerinde olur. Yani profesörlük doktorluğun önüne geçer.

Devlet adamlarına, yüksek devlet memurlarına ve askerlere, görevlerine ait sıfatlarla hitap edilir. Bizde karşılıklı konuşurken, sivillere resmî sıfatlarıyla hitap etmek pek usulden değildir. Ancak resmî, yarı resmî toplantılarda, hoş geldiniz konuşmalarında bu şekilde hitap edilir. Ama devletin üst kademelerinde bulunanlara; devlet, hükümet vb. resmî sıfatlarıyla hitap edilir: Sayın Cumhurbaşkanım, Sayın Başbakanım, Sayın Bakanım vb.

Askerlere genellikle rütbeleriyle hitap edilir: Generalim, Amiralim ya da bizim harika Paşam sıfatıyla veya Albayım, Binbaşım diye…

Genelde "hanımefendi", "beyefendi" şeklindeki hitap şekli yaygındır ve de en nazik, zarif hitap şekli de budur. Bay, bayan sıfatları pek bir eşitlikçi görünseler de ötekilerin yanında enikonu hafif, "sade suya tirit" sıfatlardır. Hele "bayan" şeklinde çekip uzatılması insanın tüylerini diken diken etmeye yeter de artar. Eski, naftalin kokulu olsa da "hanımefendi", "beyefendiyi" tercih etmekte yarar var bence…

Epey bir süredir özel ya da resmî toplantılarda, aramızda samimi ilişkiler bulunmayan kişilere soyadlarının başına "Sayın" kelimesi getirerek hitap etme ya da kendilerinden söz etme şekli benimsenmiş bulunmakta. Amaca son derece uygun, yeterince saygılı, mesafeli ve de joker gibi her yer ve şarta uygun olduğu için de yaygın bir

kullanıma erişti. Her derde deva bir kelime. Muhatabınıza göstermek istediğiniz saygıyı ifade eden, eskiden kullandığımız "bendeniz", "kulunuz" gibi aşırı tevazu kokan sıfatların yanında enikonu yalın, açık ve başı dik bir hitap. Ve de muhatabınızla aynı seviyede kalarak saygılı olmanızı sağlar. Dahası, haddini aşan, teklifsiz, laubali davrananlara da hadlerini bildirmekte üstüne yoktur doğrusu. Sululuk eden birine "Sayın filanca" diye hitap ediverdiniz mi, o saat aranıza mesafe koyuverirsiniz.

Üniversite öğretim üyelerine, cami hocalarına "hocam" diye hitap edilir. Benim çocukluğumda, ilkokulda öğretmenler hiç hoşlanmazlardı bu "hoca" sözünden ve derhal "öğretmenim de!" diye uyarırlardı. Biz de "örtmenim örtmenim" der dururduk. Hayli zamandır "hocam" hitabı, tıpkı bir zamanlar kadın, erkek fark gözetmeden herkese söylenen, biraz argo kokan "abi"nin yerini almışa benziyor. Bakkalı, sucusu, kapıcısı, tezgâhtarı vb., teyze, abla, amca vb. der gibi her önüne gelene "hocam" diye hitap eder oldu, gerçi gerçek hocalara biraz haksızlık oluyor ama… Ne yapalım, şimdi moda bu! Bakalım saltanatı ne kadar sürecek?

Diplomatik ilişkilere gelince… Alman Birliğini kuran şansölye olarak bilinen Bismarck (1815 – 1898): "*Diplomasi bir gösteriş ve âlâyiş meselesidir"* der. "*Diplomat da sırf yalan söylemesi için dışarıya gönderdiğimiz, kendisine sonsuz saygı gösterilen kimsedir. Diplomatın bütün hüneri kelimeleri tasarrufla kullanmasını bilmektir."*

İngiliz devlet adamı, Dışişleri Bakanı James Balfour (1848 – 1930) ise kendisine diplomasinin ne olduğunu soran gence şu hikâyeyi anlatmış: "*Bir zamanlar Doğu'da çok kudretli bir padişah varmış. Bir gece rüyasında bütün dişlerini birer birer kaybettiğini görmüş. Bir tâbirci çağırtıp rüyasını tâbir etmesini emretmiş. Tâbirci:*

- Bu dişler sizin evlatlarınızdır, demiş. Birbiri ardınca hepsi ölecek, siz de bunu göreceksiniz.

Gazaba gelen padişah derhal adamın boynunu vurdurmuş. Ve bir başka tâbirci çağırtmış. O, rüyayı şöyle tâbir etmiş:

- Sevinin, gönenin Padişahım! Dişler evlatlarınıza delalettir. Siz Allah'ın sevgili kullarındansınız. Allah size öyle uzun bir ömür vermiş ki, milletin saadeti için siz bütün evlatlarınızdan daha fazla yaşayacaksınız…

Padişah ona bir kese altın ihsan etmiş.

Sonra gence dönmüş ve "İşte diplomasi budur evlat!" demiş…"

Diplomatik ilişkilerde tanıştırma ve hitapta devlet başkanlarına, meclis, hükümet başkanlarına, üyelerine olduğu gibi bunların görevden ayrılanlarına da sıfatlarıyla hitap etmek usuldendir. "Ekselans" sıfatı eskiden Fransa'da akredite olan büyükelçiler için kullanılırdı. Günümüzde yüksek siyasî görevlerde bulunanlara bu sıfatla hitap edilmekte. Devlet başkanlarına, parlamento başkanlarına, bakanlara ekselans denebilir. Diplomatik dilde "Ekselans" sıfatı, yabancı misyon şefleri için ve sadece akredite oldukları (görev yaptıkları) ülkelerde kullanılır. Kendi ülkelerinde onlara bu sıfatla hitap etmek uygun değildir.

Ülkemizde resmî görevlilere şöyle hitap edilir:

- Cumhurbaşkanı: Sayın Cumhurbaşkanı
- BMM Başkanı: Sayın Meclis Başkanı
- Bakan: Sayın Bakan
- Yabancı Büyükelçiler: Sayın Büyükelçi ya da Ekselans
- Kral – Kraliçe: Majesteleri. Tahtlarını terk etmiş hükümdarlara da aynı şekilde hitap edilir.

Bazı yabancı ülkelerde (Fransa, Portekiz, İtalya vb.) hâlâ kullanılan kont, marki, dük vb. asalet unvanları vardır. Aileden gelen unvanlardır ve erkek çocuklara intikal eder. Bu unvanlar, sadece tanıştırma esnasında ya da onlara gönderilen mektuplarda vb. belirtilir.

Dinî kimlikli kişilere hitap ederken özenli olmalıdır. Diyanet İşleri Başkanına Efendim, Muhterem Hoca Efendi demek uygun olur. Ülkemizdeki diğer dinlere mensup cemaat liderlerine de Muhterem veya Sayın Patrik, Hahambaşı diye hitap edilebilir.

Konuyu Victor Hugo'dan bir anekdotla noktalayalım:

"Hugo'nun gururu meşhurdur. Bir gün ünlü şair evinin bahçesinde bir Olimpus ilâhı heybetiyle dolaşırken bir arkadaşı çıkagelir. Hugo arkadaşına:

- Şu anda aklımdan geçenleri asla bilemezsiniz, der.

- Herhalde yazacağınız yeni bir eseri düşünüyorsunuz.

- Hayır. Allah'ın karşısına çıktığım vakit ona nasıl hitap edeceğimi düşünüyordum.

Arkadaşı:

- Mutlaka "Benim Aziz meslektaşım" diye hitap edecektiniz, der."

GÖRGÜ (ÂDÂB-I MUÂŞERET) KİTAPLARININ TARİHÇESİ

"Rönesans'tan Fransız devrimine kadar yaklaşık üç yüzyıl boyunca görgü (âdâb-ı muâşeret) kitapları Avrupa edebiyatının canlı ve önemli bir türü olmuştur.

12. yüzyılda ortaya çıkan Ortaçağ davranış kitapları, soylulardan ibaret saray ve çevresiyle sınırlı bir zümre içerisinde geçerliydi. Erasmus'un "De Civilitate Morum Puerilium" (1530) isimli kitabı ile başlayan erken modern dönem davranış kitapları ise daha geniş bir kesim tarafından uygulanan görgü kurallarını içerir. Erasmus döneminde yazılan görgü ve nezaket kitaplarının birçoğu saray hayatının incelikleri konusunda yol gösterici olarak, soylular için hazırlanmıştır.

Giderek daha çok sayıda yayımlanan bu kitaplar, ucuz fiyatları sayesinde daha geniş kesimlere ulaşabilmiştir. Bu da belirli bir eğitim hatta taklit yoluyla herkese bir "beyefendi" ya da "hanımefendi" olma imkânı sunmuştur.

Saraya ait görgü kurallarının bu suretle burjuvazi tarafından benimsenmesi ile de disiplinli ve ince davranışlar, sadece aristokrasi ve elit olarak tanımlanan belli bir zümreye has kültür ve deneyim olmaktan çıkmış, burjuvazi ve şehirli orta sınıfın pratiği haline gelmiştir. Ve kişi nerede, hangi çevrede doğmuş, büyümüş olursa olsun, kendisini yetiştirip geliştirerek gerçek bir "beyefendi", "hanımefendi" olarak kabul edilebilir olmuştur."

Fransızca Statü Sembolü

Fransız kültürü 16. yüzyıl sonlarından itibaren Avrupa ülkelerinde öncü ve dönüştürücü bir rol oynamıştır. Norbert Elias "Civilizing Process"'de Alman burjuvazisinden söz ederken şöyle der:

"Fransızca saraydan burjuvazinin üst katmanlarına doğru yayılmaktadır. Tüm nazik insanlar Fransızca konuşmaktadır. Fransızca konuşmak, üst sınıfın statü sembolüdür. 1730'da Alman yazar ve eleştirmeni Gottsched'in gelini nişanlısına "Hiçbir şey Almanca mektup yazmaktan daha bayağı değildir" diye yazmaktadır. "Kişi Almanca konuştuğunda ise mümkün olduğunca çok Fransızca kelime kullanması iyi bir form olarak kabul edilir." ['Savaş ve Barış' romanının bir bölümünü Fransızca olarak kaleme alan, soyluları, elitleri Fransızca konuşan Tolstoy'un Rusyası ile aydınları, seçkinleri Fransızca paralayan Tanzimat ve erken Cumhuriyet dönemindeki bize ne kadar benziyor, değil mi? B.A.]

Osmanlı'da Âdâb-ı Muâşeret

Aslında âdâb-ı muâşeret kavramının Osmanlı dünyasında enikonu uzun bir geçmişi vardır. 16. yüzyılda Kınalızade'nin Ahlâk-ı Âlâî isimli kitabı, doğru davranış ve nezaketi, ahlâk çerçevesinde ele alan kitaplardan birisidir. Bu kitaplarda doğru davranış, sadece pratik ve dünyevî boyutuyla değil, dinî, manevî, uhrevî ve felsefî olmak üzere pek çok boyutuyla ele alınmıştır.

Âdâb-ı muâşeret, görgü, nezaket hakkında yazan Osmanlı yazarlarının, kitaplarını Fransızca kaynaklara dayanarak yazmaları basit bir taklit hevesinden ziyade dönemin trendini yakalama çabası olarak değerlendirilebilir.

Osmanlı toplumunda 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren alafranga ve alaturka hayat tarzları yan yana ve kimi zaman iç içe devam etmiştir. Osmanlılar, Avrupaî yaşam biçiminin farklı unsurlarını yerel gelenekler, âdetler ve dinî inançlarla karıştırarak Batılı hayat tarzına karşı daha eklektik, esnek ve tutarlı bir tavır geliştirmişlerdir. Onlar modern ve geleneksel hayat tarzı arasında mutlak bir çelişki görmemişlerdir.

Özel alanda Avrupaî ve geleneksel hayatı birbirinden net çizgilerle ayıran Japonların aksine Osmanlılar, ev hayatında iki farklı yaşam biçimini birleştirme konusunda daha başarılı sayılmaktadırlar.

19. yüzyıl sonlarından itibaren gelişen Avrupa referanslı yeni âdâb-ı muâşeret kuralları, genellikle üst düzey Osmanlı bürokratları, eğitimli erkekler ve seçkin zengin aileler tarafından tatbik edilmektedir.

Avrupa âdâb-ı muâşereti, gündelik hayatın her alanında gelişigüzel uygulanmak üzere değil, gerektiğinde uygulanmak üzere, belirli durumlar için bilinmesi gereken bir şey olarak değerlendirilmektedir.

Osmanlı devlet adamı, ünlü tarihçi, hukukçu ve Mecelle'yi kaleme alan Ahmed Cevdet Paşa'ya göre, alafranga yaşam tarzı pek çok açıdan Osmanlı yaşamına taban tabana zıttır. Meselâ Osmanlılar bir mekâna girdiklerinde ayakkabılarını, Avrupalılar ise şapkalarını çıkarırlar.

Alafranga hayat tarzı ve âdâb-ı muâşereti, her alanda hiyerarşiyi gözettiği [kiliselerinde bile ön sıralar soylulara vb.lere ayrılmıştır B.A.] ve insanlar arasında statüsüne göre ayırım yaptığı gerekçesiyle de eleştirilmiştir.

Osmanlı [ve de Cumhuriyet B.A.] döneminde yayımlanan âdâb-ı muâşeret kitaplarının çoğu genellikle Fransızcadan tercüme ya da Avrupa'da basılan görgü kitaplarından uyarlamalardır.*

* Fatma Tunç Yaşar, *Alafranga Halleri, Geç Osmanlı'da Âdâb-ı Muâşeret,* Küre Yayınları, İstanbul, 2016.